

KREATIVLIK TUSHUNCHASI ZAMONAVIY PEDAGOGIKA TA'LIMDA

Fatilloeva Gulchehra Zokirovna

Buxoro davlat texnika universiteti

“Yengil sanoat muhandisligi va dizayn” kafedrası assistenti

Talaba **Rahimov Mirshod Ikrom o'g'li**

E-mail:alisher1417

Tel: +998947427799

Annotatsiya: Kreativlik talaba yoshlarning ma'lum bir sohadagi bilimdonligi va maqsad sari qilayotgan ijodkorligi bo'lib, bu bevosita ijodkor yoshlarni tarbiyalashdek muhim vazifani amalga oshiradi. Ijodkor shaxslarni rivojlantirish mamlakatning intellektual boyligi kafolati bo'lib, ijodkor shaxslarni tarbiyalash orqali yoshlarning divergent tavakkurini shakllantirish hozirgi kun pedagogikasining asosiy masalasidir.

Kalit so'zlar: kreativ, intellektual, divergent, pedagogika, musiqa, konstitutsiya, genial, tafakkur, konvergent, integratsiya.

Kirish. Hozirda O'zbekiston ta'lim tizimi dunyo ta'lim tizimi makoniga kirib bormoqda. Bu esa o'z navbatida juda muhim va mas'uliyatli vazifani yuqori malakali, raqobatbardosh, yuksak ma'naviyatga ega kadrlarni yetishtirishda davlat va jamiyat bir tan, bir jon bo'lib amalga oshirishni talab etadi, shundagina ko'zlangan ulug' maqsadga erishish mumkin bo'ladi.

Ta'limning davlat nazoratida bo'lishi tabiiy holdir. O'zbekiston Konstitusiyasida har bir fuqaro ta'lim olish huquqiga ega deb belgilangan. Qabul qilingan davlat qonunlari oldingilaridan farqli ravishda xalq ta'limining yangi qoidalari, tamoyillari, ular asosida ta'lim-tarbiyaning mazmuni, shakl va usullari bu sohada erishilgan ilg'or tajribalar asosida ishlab chiqildi, davlat ta'lim standartlari yaratildi hamda ular asosida ta'lim jarayoni amalga oshirilmoqda.

“XXI asr – intellektual asr”, ya'ni “Aql-zakovat asri” yoki “Axborotlashgan jamiyat sari asri”ning yuzaga kelishlarining barchasi kishilik jamiyati taraqqiyotiga

mos, unda yashovchi ilg'or kreativ insonlar, ya'ni kreativ shaxs faoliyati natijasida yuzaga kelishining guvohi bo'lamiz.

Axborotlashtirilgan asrda axborotlar oqimi muntazam ravishda ortib boradi, ularga mos muammo hamda ularning yechimlari ham tez o'zgarib boradi. Demak, ushbu jamiyatga mos va unda faol qatnashuvchi bo'laman degan xodim, a'zo, shaxs, ya'ni mutaxassis ham ilmiy axborotlarni izlash, to'plash va undan foydalanish uchun olingan axborotlarni tizimlarga ajratish, muammoga xos fikr va texnikaviy (texnologik) yechimlarning optimal variantlarini tanlash usullarini bilishlari zarur.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Inson o'zini qobiliyatlari orqali namoyon qiladi. Bu qobiliyatlar uning shaxsiy xususiyatlari bo'lib, unga muayyan turdagi faoliyat bilan samarali shug'ullanishga imkon beradi. Qobiliyatlar muayyan tabiiy iste'dodlar negizida vujudga keladi. Iste'dod – bu asab tizimining tug'ma, anatomik-fiziologik xususiyatlari bo'lib, qobiliyatlar rivojlanishining individual-tabiiy asosini tashkil etadi.

Odatda qobiliyatning quyidagi turlari farqlanadi: intellektual (aqliy, fikrlashga oid), badiiy, tashkilotchilik, kommunikativ (muloqotga oid) va hokazo. Yuqori darajada rivojlangan turli qobiliyatlarning yig'indisi iste'dodlilik deyiladi. Qobiliyat rivojlanishining muayyan darajalari bo'lgan talant va geniallik haqida ham fikr yuritish mumkin. Talant – yetuk qobiliyatlar bo'lib, bunda inson faoliyati mukammalligi originalligi bilan ajralib turadi. Geniallik – qobiliyat va talant rivojining oliy darajasidir. Geniallik sifat jihatidan yangi, takrorlanmas ijod namunalarini yaratish, ijodning avval ma'lum bo'lmagan yo'llarini topish bilan bog'liqdir

Bugungi kunda ijodkorlik, yaratuvchanlik, yangilik yaratishga qaratilgan faoliyat kreativ faoliyat deb tushuniladi.

Kreativlik so'zi (inglizcha “create” – yaratuvchanlik, ijodkorlik) so'zidan olingan bo'lib, inson shaxsining ijodkorlikka bo'lgan qobiliyati, ijodkorlik iste'dod darajasi, individning an'anaviylik yoki odat tusiga kirgan fikrlash sxemasidan uzoq bo'lgan, printsiptial yangi g'oyalarni yaratishga tayyorlikni xarakterlovchi, shuningdek, muammolarni o'zgacha tarzda bartaraf etish, iqtidorning mustaqil faktori sifatida qabul qilingan ijodiy qobiliyatlaridir.

Amerikalik olim D.Veksler “Kreativlik fikrning shunday turiki, u shaxsga bir muammo yoki masala yuzasidan birdaniga bir nechta yechimlar paydo bo'lishini

taqozo etadi va zerikarli fikrlashdan farq qilib, narsa va hodisalar mohiyatidagi o'ziga xoslik, noyoblik sifatlarini anglashga yordam beradi" - deb ta'rif beradi. Kreativ shaxs bo'lish, bizning misolimizda esa, kreativ o'quvchi bo'lish – bugungi dunyoda afzalliklarga ega bo'lish, masalan, boshqa o'quvchilar ichida ajralib turish, boshqalarga qaraganda qiziq suhbatdosh bo'lish, hayotda uchraydigan qiyinchiliklardan noodatiy tarzda chiqib ketish demakdir.

Har bir o'quvchidagi kreativlikning rivojlanishi individual hisoblanadi. Kreativlik rivojlanishining sistemalilik faktori ta'limning ijtimoiylashuvi bo'lib hisoblanadi. Kreativlikning dastlabki ko'rinishlari har bir insonga xos. Biroq u o'sayotgan, tarbiyalanayotgan, ta'lim olayotgan muhitdagi turli xil ta'qiqlar, sotsial shablonlar ijodiy faoliyatning blokirovka (yopilish)siga olib keladi. O'quvchida kreativlikning rivojlanishi uchun psixologik bosimlardan ozod qilib, ijobiy turtki berish lozim.

Inson taffakkurini o'rganish psixologiyada asosiy e'tibor qaratiladigan muammolardan biri bo'lib, u juda murakkab jarayon hisoblanib, shu sababdan doimiy ravishda ilmiy-tadqiqotlarni olib borishni talab etadi.

Tafakkur tushunchalar va tasavvurlarda amalga oshiriladi hamda tafakkur qilinishining asosiy shakli – fikr va mulohaza yuritishdir. “Tafakkur – jamiyat rivojining mahsulidir, lekin, tafakkurning individual rivojlanishi, uning o'ziga xosligi, organizmning o'ziga xosligiga, bosh miyaning holati va funksional imkoniyatlariga bog'liqdir. Tafakkurning individual o'ziga xosligi - tafakkurning kengligi, mustaqil fikrlash, tafakkur tezligi, shoshma-shosharlik va tanqidiy fikrlash bo'lib, mutaxassislar bularni aqlning sifatlariga tegishli deb qarashadi”

Fikrlash kengligi – xususiy tomonlarni nazardan qochirmasdan, muammoni to'liq qamrab olish qobiliyatidir. Tafakkurning teranligi – murakkab savollarning mohiyatigacha kira olish qobiliyatida ifodalanadi. Teran tafakkur qilishga qarama-qarshi bo'lgan sifat - yuzaki fikrlash bo'lib, inson mayda narsalarga e'tibor qaratib, asosiy qismni ko'rmaydi. Mustaqil tafakkur yuritish insonning yangi muammolarni qo'ya olishi va boshqalarning yordamiga murojaat qilmasdan ularni yechish yo'llarini topish ko'nikmasiga ega bo'lishi bilan tavsiflanadi.

Shoshma-shosharlikda aql yuritish - inson qo'yilgan savolga atroflicha o'ylamasdan, qaysidir tomonni ushlab olib, yechimni berishga shoshadi, yetarlicha

o'ylanmagan javobni va mulohazani aytadi. Sekinlik bilan fikr yuritish faoliyati esa nerv tizimi tipiga, ya'ni uni sekin harakatlanishiga bog'liq bo'lishi mumkin.

Ayzenkaning ta'rifiga ko'ra: "Aqliy jarayonlarning tezligi yoki tafakkur tezligi – insonlar o'rtasidagi intellektual farqlarning fundamental bazisidir"

Bizningcha, tafakkurning tezligi – insonning yangi holatga yoki muammoga tez va to'g'ri baho bera olishi, moslashishi, o'ylashi va to'g'ri yechimni qisqa vaqt davomida qabul qila olish qobiliyatidir.

Yuqorida keltirilganlarni umumlashtirib, zamonaviy psixologiyada turli asoslarga ko'ra tafakkurning quyidagi bir nechta shartli klassifikatsiyasining ko'rinishlari qabul qilingan va ommalashganligini aytishimiz mumkin, ular: rivojlanish genezisi; yechiladigan masalalar tavsifi; yoyilish darajasi; yangiligi va originallik darajasi; tafakkur vositalari; tafakkur funksiyalari va boshqalar.

Masala yechimiga tafakkur ko'p tomonli amallar orqali, ya'ni taqqoslash, analiz, sintez, abstraksiya va umumlashtirish yordamida keldi. Tafakkurning individual o'ziga xosligiga mutaxassislar aqlning quyidagi sifatlarini: tafakkurning kengligi, mustaqil tafakkur qila olish, tafakkurning tezligi, shoshqaloqlik va aqlning tanqidiyligini tegishli deb bilishadi. Tafakkur barcha insonlar uchun umumiy bo'lgan qonuniyatlar orqali amalga oshadi, lekin shu bilan birga tafakkurda insonning yosh jihatlari va individual o'ziga xosligi namoyon bo'ladi.

Tafakkur — inson aqliy faoliyatining yuksak shakli; obyektiv voqelikning ongda aks etish jarayoni. Tafakkur atrof muhitni, ijtimoiy hodisalarni, voqelikni bilish quroli, shuningdek, inson faoliyatini amalga oshirishning asosiy sharti sanaladi. U sezgi, idrok, tasavvurlarga qaraganda voqelikni to'la va aniq aks ettiruvchi yuksak bilish jarayonidir. Tafakkur - inson miyasining alohida funksiyasi. Uning nerv fiziologik asosi birinchi va ikkinchi signal sistemalarining o'zaro munosabatidan iborat. Tafakkur jarayonida insonda fikr, mulohaza, g'oya, faraz kabilar vujudga keladi va ular shaxsning ongida tushunchalar, hukmlar, xulosalar shaklida ifodalanadi. Tafakkur til va nutq bilan chambarchas bog'liq ravishda namoyon bo'ladi. Fikrlash faoliyati nutq shaklida namoyon bo'ladi.

Nutq aloqasi jarayonida insonning hissiy mushohada doirasi kengayibgina qolmay, orttirilgan tajriba boshqa kishilarga ham beriladi. Inson o'zining tafakkuri, nutqi hamda ongli xatti-harakati bilan boshqa mavjudotlardan ajralib turadi. U fikr yuritish faoliyatida o'zida aks ettirgan, idrok qilgan, tasavvur etgan narsa va

hodisalarning haqiqiylikni aniqlaydi, hosil qilingan hukmlar, tushunchalar, xulosalar chin yoki chin emasligini belgilab oladi. Inson tafakkuri orqali voqelikni umumlashtirib, bavoita (bilvosita) aks ettiradi, narsa va hodisalar o'rtasidagi eng muhim bog'lanishlar, munosabatlar, xususiyatlarni anglab yetadi. Binobarin, inson muayyan qonun, qonuniyat va qoidalarga asoslangan holda ijtimoiy voqea va hodisalarning vujudga kelishi, rivojlanishi hamda oqibatini oldindan ko'rish imkoniyatiga ega.

Natijaning tezligi nimaga bog'liq? Xotiraga (balki siz shunga o'xshash masalani va uni yechilishini esga olarsiz), mantiqqa, diqqatni bir joyga to'plash ko'nikmasiga, detallarga va faktlarga e'tiborni qaratishga, original tafakkurga, kreativ yondashuvga bog'liq bo'lishi mumkin. Shunday qilib, sizning oldingizda "Tafakkur tezligini qanday rivojlantirish mumkin?" degan savol turadigan bo'lsa, biz uning uchun bir nechta kerakli maslahatlarni tavsiya etishimiz mumkin.

Tadqiqot natijalari va muhaokamasi. Yuqorida aytib o'tganimizdek tafakkur tezligi har kimda turlicha, qo'yilgan muammoni yechish uchun sizdan talay vaqt talab qiladigan holatda, tezda yechadigan inson bilan musoboqalashish har doim ham real natija bermaydi. Lekin sizda, o'z tafakkur tezligingizni oshirish imkoniyati mavjud. Agar siz tafakuringizni rivojlantirish va aniq kognitiv funksiyalar bilan shug'ullanadigan bo'lsangiz, u holda natija uzoq kuttirmaydi.

Tafakkur tezligi samaradorlik ko'rsatgichi bo'lishi mumkin emas, chunki, noto'g'ri ma'lumotni to'g'ri ma'lumot ekanligini dastlab ishonch hosil qilmasdan turib uni tezda qayta ishlash mumkin.

Shu sababdan tafakkur tezligining boshqa tavsiflarini (teranligi, tafakkur sifati) baholamay turib, uning yordam qilishi haqida gapirib bo'lmaydi. Sizning tafakuringiz nafaqat tez bo'lishi, balki samarali bo'lishiga harakat qiling. Samarali tafakkur – aniq, pozitiv va ishchi tafakkurdir.

Djoy Gilford umumiy qobiliyatlar sohasini tadqiq qilish natijalarini sistemlashtirib, "intellekt strukturasi modelini", ya'ni "ISM"ni taklif etadi. Uning modeli asosida, "reaksiya" "operatsiya", "mazmun", "natija" yotadi.

Reaksiya – materialga nisbatan qanday operatsiyani qo'llash natijasi. Gilfordning modelidagi barcha faktorlar mustaqil bo'lib, u uch o'lchamli, ba'zida esa nomlarning klassifikatsion shkalalari turli xil o'lchamlarda ham uchrab turadi.

Operatsiya deganda Gilford sinovdan o'tkazilayotgan obyektning qobiliyatini, ya'ni quyidagi psixik jarayonlarni tushunadi: tushuncha (dunyoqarash sifatida), xotira, divergent unumdorlik (har xil yo'nalishlarda fikrlash), konvergent unumdorlik (faqat yagona to'g'ri javobga olib keluvchi fikr), baholash.

Mazmun esa axborot yoki materialning operatsiya olib borilayotgan tabiati bilan aniqlanadi: tasvir, simvollar (harflar, raqamlar), semantika (so'zlar), xulq.

Natija – sinovdan o'tkazilayotgan obyekt tomonidan qayta ishlanayotgan axborotlar joy olgan formadir: element, munosabatlar, sistemalar, o'zgaruvchanlikning turlari va xulosalari.

Gilford kreativlikni divergent tafakkurning unumdorligi bilan bog'laydi. Pedagogogik manbalarda siz uning "Kreativlik – divergent tafakkur jarayonidir" degan fikrini uchratishingiz mumkin. Dastlab, Gilford o'z kreativlik strukturasiida divergent tafakkurdan tashqari o'zgaruvchanlik qobiliyati, yechimning aniqligi va boshqa intellektual parametrlarni birlashtirdi.

Xulosa o'rnida ta'kidlab o'tish lozimki mazkur kreativ yondashish jarayonida yechimi topilmagan muammolardan xalos bo'lish, yangi kashfiyot va texnologiyalar ixtiro qilish va ijodkorona yondashuv imkoniyatini yaratadi. Bu esa o'z navbatida dunyoga yangicha nazar tashlash, yuritimiz istiqboli, farovonligi va rivojiga misli ko'rilmagan hissa qo'shishga xizmat qiladi. Mamlakatimiz nomini butun jahonda yanada balandroq jaranglashiga zamin yaratadi. Ammo bunday ko'rsatgichga erishish ulkan mehnat va mashaqqatni talab qiladi. Oldimizdagi muammolarga yangicha nazar tashlash va ularni hal etish sur'atini jadallashtirish darkor. Jahon pedagogikasi va ta'lim psixologiyasida bugungi kun oldida turgan muhim masalalardan biri nafaqat bilimli, balki ijodiy tafakkur sohibi bo'lgan shaxsni shakllantirish yo'l, usul va vositalarini izlash asosiy masalalardan hisoblanadi.

Ushbu masalani ijobiy hal etishda ta'lim tizimi o'rni kelganda an'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, unga turli-tuman ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiruvchi, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undovchi interfaol metodlar bilan boyitish lozim bo'ladi. Shuningdek, dars jarayonining oqilona tashkil etilishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligining muttasil rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda turli xil zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil

bajarishga undash talab etiladi. Bu kabi fundamental masalalar ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiradi va ijodkor shaxsni tarbiyalashda o'ziga xos o'rin tutadi.

Adabiyotlar

1. Sayfullayev B.S., Mamatqosimov J.A. Aktyorlik mahorati. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2012. 388-b.

2. Sharipov Sh.S. O'quvchilar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta'minlashning nazariyasi va amaliyoti Dis. avtoref. ... ped. fan. dok. – Toshkent: O'zDJTU, 2011. -46 b.

3. Umarov M. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2009. -303 b.

4. Zunnunov A., Tolipov O'. Milliy qadriyatlar asosida o'quvchi shaxsini shakllantirish. – T.: “Sharq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati”, 2006. – 94 b.

5. Usmonboyeva M., To'rayev A. Kreativ pedagogika. – Toshkent: TDPU, 2016. – 144 b.

6. Drapeau P. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.

7. Nishonova S. Sharq Uyg'onish davri pedagogik fikr taraqqiyotida barkamol inson tarbiyasi. Ped. fan. Dokt.diss. -T., 1998 –B.42

8. Abdullayev X.A., Xasanov U.U. Estetika. – Toshkent: O'zDSI bosmaxonasi, 2008. – B. 35